

Cenâbî
Ahmed Paşa
Türbesi

bugün yenilenmiş olan bir madalyon süslemesi yer alır. Mermer mukarnaslı mihrap sade bir içiçilik gösterir; yine mermerden olan minber ile geometrik geçmeli mermer korkuluk levhalarıyla dikkat çeken iki katlı müezzin mahfili de bu sade üslubu sürdürür. Minberde 1305 (1887) tarihini veren sülüs bir kitâbe mevcuttur. İç mekânda süslemede aşırılıktan özenle kaçınılarak sadeliğe yönelindiği dikkat çeker. En önemli süsleme unsuru, kubbenin içi ile birlikte pencerelerin üzerinde görülen kalem işi bezemelidir.

Cenâbî Ahmed Paşa tarafından yaptırılan ve cami ile aynı tarihlerde (1565-1566) tamamladığı sanılan türbe caminin kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Mimar Sinan veya onun üslubunu sürdüren bir mimar tarafından yapıldığı kabul edilen türbe, kesme taştan sekizgen planlı kubbeli bir yapıdır. Caminin avlu zemininden biraz daha yüksekte kalan türbe, mimari açıdan klasik Osmanlı türbelerinin karakteristik özelliklerini taşır.

Cenâbî Ahmed Paşa Camii, Mimar Sinan döneminde değişik denemelerle uygulanmış bir plan şeması olan tek kubbeli yapı tipinin ilginç bir örneğidir ve klasik Osmanlı mimarisinin Ankara'daki tek temsilcisi olması bakımından önemli bir yere sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 169; Sâî, *Tez-kiretül-'ebniye*, s. 26, 81; Gönül Öney, *Ankara'da Türk Devri Yapıları*, Ankara 1971, s. 55-57, 117-118; İ. Hakkı Konyalı, *Ankara Camileri*, Ankara 1978, s. 92-101; *Türkiyede Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Ankara 1983, I, 399-407; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 274; Zeki Sönmez, *Mimar Sinan ile İlgili Tarihi Yazmalar-Belgeler*, İstanbul 1988, s. 31, 67, 84; Hikmet Turhan Dağlıoğlu, "Ankara'da Cenâbî Ahmed Paşa Camii ve Cenâbî Ahmed Paşa", *VD*, II (1942), s. 213-220; A. Saim Ülgen, "Ankara'da Cenâbî Ahmed Paşa Camii ve Türbesi", *a.e.*, s. 221-222.

SELMA KALFAZADE

CENÂBÎ MUSTAFA EFENDİ

(ö. 999/1590)

el-'Aylemü'z-zâhir adlı
eseriyle meşhur olan
Osmanlı tarihçisi.

Halep, Mekke, Bursa ve Edirne kadılıklarında bulunan Niksarlı Emîr Hasan Efendi'nin oğlu olup aynı zamanda Anadolu seyyidlerindendir. "Fahrü'l-müderrişin" ve "Emîrzâde" olarak da anılan Cenâbî Efendi, daha önce pek çok âlim yetiştirmiş bir aileden gelmektedir. Tahsilini İstanbul'da çeşitli medreselerde tamamladı. Devrin meşhur müfessir ve şeyhülislâm Ebüssuud Efendi'nin hizmetine girerek bir süre ondan ders gördü. 1573'ten itibaren Dâvud Paşa, Kariye, Sahn, Süleymaniye ve Selimiye medreselerinde müderrislik yaptı. 1586 yılında Remzizâde'nin Kudüs'e tayini üzerine boşalan Halep kadılığına gönderildi. 1588'de azledildi; 1590'da Halep'te vefat etti.

Cenâbî Mustafa Efendi, kendisiyle aynı dönemde yaşamış olan Kınalızâde Hasan Çelebi ile Beyânî tarafından doğruluktan ayrılmayan bir kişi olarak tanıtılmaktadır. Şiirlerinde Cinânî mahlasını da kullandığı için zaman zaman Bursalı Mustafa Cinânî (ö. 1595) ile karıştırılan Cenâbî, özellikle Arap edebiyatı ve tarih konularında kaleme aldığı eserlerle tanınmıştır. Rumeli kazaskerliği rûznâmçe defterlerinden, İstanbul'da kendi adıyla anılan 20 akçeli bir medresesi olduğu anlaşılmaktadır (*Rûznâmçe Defteri*, Şer'iyye Sicilleri, İstanbul Müftülüğü Arşivi, nr. 4, s. 7, 31; *Rûznâmçe Defteri*, *Nuruosmaniye Ktp.*, nr. 5193/4, vr. 54^a).

Eserleri. Cenâbî'nin en meşhur eseri, *el-'Aylemü'z-zâhir fî ahvâlil-evâ'il ve'l-evâhîr* adlı umumi tarihidir. *el-Hâfilü'l-vasîf ve'l-'aylemü'z-zâhirü'l-muhtî*, *el-Bahrü'z-zehhâr ve'l-'aylemü't-tayyâr*, *el-Bahr*, *Târîhu'l-Cenâbî* adlarıyla da anılan, ancak daha çok "Cenâbî Tarihi" diye meşhur olan bu eser, kendisine umumi tarih yazan ilk Türk tarihçisi olma niteliğini kazandırmıştır. Bütün İslâm devletlerinin ayrı ayrı ele alındığı eser Arapça yazılmış bir İslâm tarihi olup günümüze ulaşmayan birçok kaynaktaki bilgileri de ihtiva etmektedir. Devletlerden hareketle ve her birine bir bölüm (bab) ayrılmak suretiyle bir mukaddimeden sonra seksen iki devletin ele alındığı eser, Hz. Peygamber devrinin de ilâvesiyle seksen altı bölüm olarak düzenlenmiştir. *el-'Aylemü'z-zâhir*'in başlıca bölümlerini peygamberler tarihi, İslâm öncesi devletler ve kavimler, Hz. Peygamber ve Hulefâ-yi Râşidin devri, Şam ve Endülüslü Emevîler, Abbâsîler, İdrîsîler, Ağlebîler, Muvahhidler, Tolunoğulları, Fâtımîler, Eyyübîler, Tâhirîler, Saffârîler, Gazneliler, Büveyhîler, Selçuklular, Karamanoğulları, Osmanlılar, Harîzmşahlara, Çobanoğulları, Karakoyunlular, Akkoyunlular vb. devletlerin tarihleri teşkil eder.

Metot bakımından klasik Arap tarihçiliği geleneğine uygun şekilde yazılan eserde başvuru kaynakların tenkidine yer verilmesi ve nerelerde hangi kaynakların kullanıldığının belirtilmesi, Cenâbî'nin tarih anlayışını göstermesi bakımından önemlidir. 1587'de tamamlanan eser Sultan III. Murad'a ithaf ve takdim edilmiştir. 997 (1588-89) yılına kadar gelen Osmanlı tarihi bölümü ese-

Cenâbî
tarihinin
Arapça
muhtasan olan
*Nihâyetü'l-
merâm*'ın
ilk iki sayfası
(Köprülü Ktp.,
nr. 1031)

rin yaklaşık beşte birini oluşturur. Her hükümdar devrinin sonunda o dönemde vefat eden ulemanın biyografileri de bulunmaktadır. Bu biyografiler özellikle Osmanlı tarihine ait kısımda oldukça ayrıntılıdır. Münasebet düştükçe coğrafi bilgiler de verilmiş ve esere yer yer şiirler serpiştirilmiştir. Kâtib Çelebi'nin belirttiği üzere eserin tamamı müellifi tarafından Türkçe'ye tercüme edildiği gibi *Nihâyetü'l-merâm* adlı Arapça muhtasarı da *Dürr-i Mekkûn* veya *Gülşen-i Tevârih* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (bk. TSMK, Revan, nr. 1136). *el-'Aylemü'z-zâhir* daha sonra yazılan birçok tarih kitabına kaynak olmuş ve örnek teşkil etmiştir. Başta Kâtib Çelebi olmak üzere (bk. *Fezleketü't-tevârih*, Beyazıt Devlet Ktp., nr. 10.318) Âlî Mustafa Efendi, Süheylî Çelebi, Mehmed b. Mehmed, Münecimbaşı ve Hezarfen Hüseyin Efendi Cenâbî'nin tarihinden faydalanarak yeni eserler meydana getirmişlerdir. Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Yûsuf el-Karamânî'nin *Ahbbârü'd-düvel*'i de bu eserin bir hulâsası gibidir.

Henüz yayımlanmamış olan eserin sadece İstanbul kütüphanelerinde yirmiyi yakın nüshası vardır (eserin Arapça yazmaları Süleymaniye Ktp., Yeniciami, nr. 831, 832, Reîsülküttâb, nr. 608-609, Ayasofya, nr. 3033, Hamidiye, nr. 896; Râgıb Paşa Ktp., nr. 983, 985-986; Köprülü Ktp., nr. 1031-1032; Murad Molla Ktp., nr. 1429-1430, 1454; TSMK, nr. III. Ahmed, 2958, Revan, 1568; Nuruosmaniye Ktp., nr. 3098, 3099-3100, 3101-3102'de; Türkçe muhtasar tercümesi TSMK, nr. Revan, 1136, Hazine, 1607; Nuruosmaniye Ktp., nr. 3097

ve 3107'de kayıtlıdır; yurt dışında bulunan çeşitli nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, II, 300; *Suppl.*, II, 411-412; C. Zeydan, II, 319-320; Babinger, s. 122). E. Fagnan eserin Mağrib ve İspanya'nın coğrafyasıyla ilgili kısımlarını özet halinde İngilizce'ye çevirmiştir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap-Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Egemen Tülek, eserin mukaddimesiyle II. Selim ve III. Murad dönemlerine ait kısmın tenkitli metnini mezuniyet çalışması olarak hazırlamıştır (1975, Şarkiyat Enstitüsü Ktp., nr. 232).

Cenâbî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserlerinden bazıları şunlardır: *Risâle fi binâ'i Ayaşofya ve kal'ati Kostañtiniyye, es-Seb'ü's-seyyâr, Nihâyetü'l-merâm ve bahru cevâhiri'l-ke-lâm* (*Keşfü'z-zunûn*, I, 851; II, 976; *Hediyetü'l-'arîftin*, II, 436-437; *İzâhu'l-meknûn*, II, 692; *Osmanlı Müellifleri*, III, 39-41; *GAL Suppl.*, II, 411-412; *Kehhâle*, XII, 246-247).

BİBLİYOGRAFYA:

Rûznâmçe Defteri, Şer'iyye Sicilleri, İstanbul Müftülüğü Arşivi, nr. 4, s. 7, 31; *Rûznâmçe Defteri*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 5193/4, vr. 54*; *Beyânî, Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 2568, vr. 22*; *Kınalızâde, Tezkire*, I, 262-265; *Atâi, Zeyl-i Şekâik*, s. 118, 308-309; *Keşfü'z-zunûn*, I, 26, 224, 291, 851; II, 976, 1181; *Kâmûsü'l-a'lâm*, III, 1838; *Sicill-i Osmânî*, II, 88; *Osmanlı Müellifleri*, III, 39-41; Brockelmann, *GAL*, II, 300; *Suppl.*, II, 411-412; *İzâhu'l-meknûn*, II, 692; *Hediyetü'l-'arîftin*, II, 436-437; *Ziriklî, el-A'lâm*, VIII, 231; Babinger (Üçok), s. 120-122; C. Zeydan, *Adâb*, II, 319-320; "Cennabi", *İA*, III, 100; F. Rosenthal, "al-Djannabi", *EI*² (İng.), II, 452.

MEHMET CANATAR

CENÂHIYYE

(الجناحية)

Hız. Peygamber'in

"zü'l-cenâhayn" lakabını verdiği

Ca'fer b. Ebû Tâlib'in oğlunun torunu

Abdullah b. Muâviye'yi

(ö. 129/746-47)

imam kabul edenlere verilen ad

(bk. ABDULLAH b. MUÂVİYE).

CENÂİB

(الجنايب)

Henüz Allah'ta seyr (seyr fillâh)

haline ulaşmamış,

Hakk'a yürüme (seyr ilallah) halindeki

sülûk ehli için kullanılan

bir tasavvuf terimi

(bk. SEFER; SÜLÜK).

CENAZE

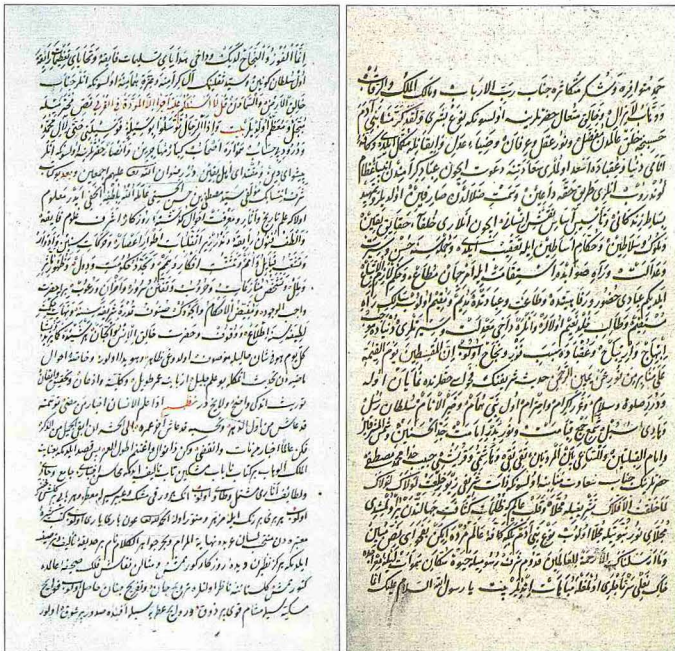
(الجنازة)

Arapça'da cenâze ve cinâze hem "ölü" hem de "tabut" anlamında kullanılır. İslâm literatüründe ölmek üzere olan kişiye muhtazar, ölü için genel olarak yapılması gereken hazırlıklara teçhiz, yıkanmasına gasil, yıkandıktan sonra kefenlenmesine tekfin, tabuta konulup namazının kılınacağı yere ve daha sonra kabrine taşınmasına teşyî, kabre konulmasına da defin denilmiştir.

İslâm'ın Dışındaki Dinlerde Cenaze. Tarih öncesi dönemlerden bugüne kadar pek çok kültürde ölüm ve cenaze ile ilgili çeşitli kütlerin varlığı bilinmekte ve en erken dolaylı belgelere, Yontma Taş devrinin orta safhasından (paléolithique moyen: m.ö. 150.000-35.000) itibaren Avrupa'daki Homo Neandertalensis mezarlarından çıkan buluntular arasında rastlanmaktadır. Yazılı kaynaklardan öğrenildiğine göre de Sumer, Asur, Hitit ve Mısır uygarlıklarında bu kûlt mevcuttu.

Grek-Roma dünyasında, ölen kişi yıkanıp yağlanarak beyaz bir giysiyle yatağa yatırıldıktan sonra etrafında özel ağlayıcılar tarafından "ağlama seremonisi" yapılırdı. Bu kûltürlerde ölüler bazan yakılmış, bazan da gömülmüştür (Matthews, s. 126).

Hindistan'da ölü kûltüyle ilgili en eski bilgilere, Rig Veda'nın X. kitabının 14-15. cümlelerinde rastlanır. Buna göre Hinduizm'in başlangıç dönemlerinde ölümler özel bir merasimle gömülmekteydiler. Bugün Güney Hint kâstları ve Lingayet mezhebi dışında bütün Hindûlar ölüleri-

Nihâyetü'l-merâm'in müellifi tarafından Türkçe'ye *Gülşen-i Tevârih* adıyla tercüme ettiği nüshasının ilk iki sayfası (TSMK, Revan, nr. 1136)